

УДК 338.2:334.02

О.С. Мордовцев,

Асистент, асистент кафедри фінансів,

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»,

Основи формування індикативного плану адміністративного району

A.S. Mordovtsev,

Assistant, assistant of the Finance Department,

National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute»

Bases of formation of indicative plan of the administrative district

Анотація.

У статті визначено основні етапи формування індикативного плану адміністративно-територіальної одиниці. Рекомендовано починати процес індикативного планування з малих територіальних утвореннях, таких як малі міста та адміністративні райони окремого регіону. Обґрунтовано важлива роль моніторингу СЕР, що дозволяє здійснити аналіз, інтегральну оцінку і прогноз стану та тенденцій розвитку територій регіону, визначити порогові значення індикаторів мети. Представлені приклади використання економіко-математичних моделей комплексної оцінки і прогнозування СЕР АР. Відображено проблеми вибору і взаємодії учасників планового процесу в ході формування та коригування індикативного плану АР. Подана характеристика організаційного, фінансово-економічного, адміністративного, інституційного і нормативно-правового, інформаційного механізмів реалізації індикативних планів.

Summary.

The article defines the main stages of the indicative plan formation. It is recommended to start the indicative planning in small territorial formations, such as small cities and administrative districts of a region. Proved the important role of monitoring the social and economic development, enabling the analysis, integrated

assessment and forecast of trends and development areas in the region, to determine the threshold values of indicators aim. Presented examples of the use of economic-mathematical models of a complex estimation and forecasting of the social and economic development of administrative district. Displays the problems of choice and engagement of participants during the planning process of forming and adjusting of the indicative plan of administrative district. A brief description of the organizational, financial, economic, administrative, institutional, legal, regulatory and informational mechanisms of the indicative plans implementation has been given.

Ключові слова: соціально-економічний розвиток, індикативне планування, індикативний план, моніторинг, інтегральний індекс, механізми реалізації плану, модель прогнозування

Keywords: social and economic development, strategy, indicative planning, indicative plan, monitoring, integral index, mechanisms of the plan implementation, forecasting model

Вступ. Як засвідчує світовий досвід, одним з ефективних механізмів реалізації стратегічних цілей розвитку регіону є індикативне планування. За останні десятиліття ідеї індикативного планування набули розуміння і застосування у країнах Європи, Азії та Америки, окремих республіках СНД. Теоретико-методологічні основи формування системи стратегічного індикативного планування викладено в працях і дослідженнях українських та зарубіжних учених С. Лавлинського, А. Левінталя, А. Петрова, М. Погребняка, С. Сильвестрова, Т. Псарьової [1-5] та ін. У то же час, в Україні практично відсутня єдина система індикативного планування і досі не сформовано дієвий інституційно-правовий механізм державного регулювання соціально-економічного розвитку регіонів. Таким чином, проблема впровадження і розвитку системи індикативного планування на Україні є актуальними. Мета дослідження полягає в розробці науково-методичних основ формування індикативного плану соціально-економічного розвитку (далі СЕР)

адміністративно-територіальних одиниць (далі АТО).

Виклад основного матеріалу. Територіальне індикативне планування дозволяє сформувавши і реалізувати скоординовані, взаємовигідні і прийнятні для усіх учасників (інститути влади, суб'єкти господарської діяльності, соціальні суб'єкти) індикативні плани, які формуються згідно з науково обґрунтованими стратегічним пріоритетами і цілями розвитку територій регіонів, із залученням дієвих механізмів державного регулювання, державно-приватного партнерства (далі ДПП). В роботах [6-8] уточнено сутність категорії «індикативне планування соціально-економічного розвитку», сформульовано мету та основні завдання, обґрунтовані принципи, проблеми та основні етапи процесу формування системи індикативного планування СЕР регіонів України.

Індикативне планування як кожен системний процес передбачає послідовність розробки і виконання основних етапів, пов'язаних з підготовчими заходами, плановими роботами і діяльністю учасників на етапі реалізації програмних заходів. Після затвердження стратегії розвитку складається індикативний план, що є комплексним документом, в якому наведено індикатори цілі, що визначають основні напрями СЕР АТО, механізми досягнення цілей, учасники планового процесу, необхідні матеріальні і фінансові ресурси. При розробці методики формування індикативних планів і програм територіального розвитку необхідно враховувати ієрархію і залежність базових документів різних рівнів.

Впровадження індикативного планування в регіонах України рекомендується починати в малих територіальних утвореннях, таких як малі міста та адміністративні райони (далі АР) окремого регіону. Такий підхід узгоджується з сучасними вимогами децентралізації державної влади, посилення ролі місцевого самоврядування. Обмежена кількість суб'єктів господарської діяльності дозволяє знайти ефективні механізми і стимули їх активної участі в плановому процесі при постійному контролі з боку Ради з планування при райдержадміністрації. Обмежена кількість показників, що характеризують економічний і соціальний розвиток малого міста та АР, дає можливість

відібрати найбільш значущі і незалежні індикатори цілі. У малих територіальних утвореннях ефективніша активна участь у плановому процесі соціальних суб'єктів як на стадії формування, обговорення, так і на стадії реалізації індикативного плану. Крім того, помилки, які допущені при формуванні індикативних планів на окремих територіях регіону, не носять фатального характеру і згодом будуть враховані при впровадженні регіональної системи індикативного планування.

Методика формування індикативного плану СЕР АР, що забезпечує його повноту і об'єктивність, повинна ґрунтуватися на базових принципах безперервності планування, пріоритетності і цілеспрямованості, системності, комплексності, адаптивності, наукової обґрунтованості та ефективності, субсидіарності, балансу інтересів; локальних принципах соціальної спрямованості, оптимальної пропорційності, мінімізації ризику, професійної відповідальності, легітимності, відкритості та інформованості [6], системному і комплексному підходах; просторовому, тимчасовому і порівняльному аналізу у рамках моніторингу регіонального розвитку з урахуванням інтересів усіх учасників планового процесу. До основних етапів формування короткострокового індикативного плану АР району можна віднести:

організаційно-підготовчий етап – формує інституційний орган, який забезпечує плановий процес, визначає учасників цього процесу, координує їх спільні дії, формує остаточні планові документи і здійснює контроль за реалізацією планових заходів;

моніторинг – дозволяє провести аналіз і комплексну оцінку СЕР і окремих суб'єктів господарської діяльності – учасників планового процесу; виявити першочергові проблеми та тенденції розвитку, здійснити прогноз очікуваних значень індикаторів цілі;

формування у встановлені терміни, координація і коригування бюджетних планів суб'єктів господарської діяльності – учасників планового процесу відповідно до індикативного плану АР;

планування бюджету АР;

формування індикативного плану АР, що включає групи індикаторів цілі, склад учасників, механізми реалізації плану з вказівкою списку цільових програм розвитку АР;

формування комплексної програми СЕР АР і цільових програм СЕР АР з обов'язковою вказівкою джерел фінансування і інших ресурсів;

узгодження індикативного плану АР з регіональним індикативним планом і подальшим коригуванням;

експертний аналіз остаточного варіанту індикативного плану і програм СЕР і затвердження пакету планових документів;

контроль за реалізацією програм СЕР з безперервним моніторингом фактичних і планових показників індикативного плану.

Важливо уникнути формалізації і зайвої уніфікації програмних документів і насамперед враховувати унікальні можливості і особливості розвитку територій регіону. Наприклад, ряд регіонів західної та південної України характеризує інтенсивний розвиток туристської та санаторно-оздоровчій галузі економіки. Отже, при розробці індикативних планів для таких регіонів, необхідно включати індикатори цілі, що характеризують рекреаційний кластер.

На першому етапі підготовки індикативних планів і програм СЕР необхідно при Управлінні економіки місцевої держадміністрації АР створити Раду з планування, до якого повинні увійти представники законодавчої і виконавчої влади, бізнесу, експертів і фахівців, науково-дослідних і навчальних інститутів, політичних партій і громадських організацій, інших представників місцевого співтовариства, які лобіюють інтереси соціальних суб'єктів, насамперед населення району. Очолює Раду голова РДА. Рекомендується розробити окремі Положення: «Про порядок розробки, затвердження і реалізації індикативних планів», «Про порядок розробки, затвердження і реалізації програм СЕР». У Положеннях необхідно сформулювати першочергові завдання, встановити терміни розробки, затвердження і виконання кожного етапу, визначити склад розробників та основних учасників планового процесу, встановити розміри і джерела фінансування робіт (кошти місцевого і

регіонального бюджету, цільове фінансування окремих програмних заходів, кошти вітчизняних і зарубіжних інвесторів, господарюючих суб'єктів, зацікавлених в реалізації стратегії розвитку на довгостроковий період). Крім того, в Положенні має бути наведено порядок проходження документа від моменту підготовки до його затвердження.

При розробці короткострокових індикативних планів відповідно до стратегічних цілей і пріоритетів розвитку необхідно організувати безперервний моніторинг, який повинен підтверджувати актуальність проблем розвитку, які позначені раніше в стратегії СЕР АР. Не виключено, що в силу різних економічних і соціальних чинників виникне необхідність провести коригування пріоритетів і орієнтирів стратегічного розвитку. Таким чином, результати моніторингових досліджень (порівняльного аналізу, комплексної оцінки, прогнозування тенденцій розвитку СЕР) роблять істотний вплив на процес формування індикативного плану СЕР.

Комплексна оцінка СЕР дозволяє визначити рейтинги АР в системі регіону за такими напрямками: економічний розвиток, стан розвитку малого бізнесу, рівень розвитку ринку праці, житлові умови населення, рівень соціальної напруженості, бюджет району тощо. Для комплексної оцінки використовувалася економіко-математична модель інтегрального індексу, яка ґрунтована на методі головних компонент [9]. Наприклад, рівень соціальної напруженості адміністративних районів Харківського регіону за 2013 р. оцінюється за допомогою інтегрального індексу

$$I_j = 1,15\tilde{x}_{1j} + 0,046\tilde{x}_{2j} + 0,079\tilde{x}_{3j} + 0,13\tilde{x}_{4j} + 0,03\tilde{x}_{5j} \quad (1)$$

Частинні індикатори характеризують: x_j^1 – коефіцієнт тривалого безробіття (відношення чисельності безробітних, які не знайшли роботу протягом трьох місяців і вище до середньорічної чисельності працездатного населення); x_j^2 – коефіцієнт злочинності (відношення кількості зареєстрованих злочинів до середньорічної чисельності працездатного населення); x_j^3 – коефіцієнт природного скорочення населення (відношення показника природного скорочення населення до середньорічної чисельності населення);

x_j^4 – заборгованість із виплати заробітної плати до середньорічної кількості працездатного населення, тис. грн./чол.; x_j^5 – заборгованість населення з платежів житлово-комунальних послуг до середньорічної чисельності працездатного населення і обчислюються за формулою

$$x_{kj} = P_{kj} / P_{kj}^{cp3}, \quad \tilde{x}_{kj} = x_{kj} - \bar{x}_k; \quad (2)$$

де $\bar{x}_k = \sum x_{kj} / n$; P_{kj} – відповідний статистичний показник; P_{kj}^{cp3} – середньорегіональне значення показника; j – номер АР ($j=1, \dots, n=27$), k – номер показника ($k=1, \dots, 5$)

На рисунку 1 показано розподіл адміністративних районів Харківського регіону за рівнем соціальної напруженості, який побудовано на підставі значень інтегрального індексу (1).

Рис. 1 – Розподіл АР АРК за рівнем соціальної напруженості в 2013 р.

Групи індикаторів цілі, які є орієнтирами при реалізації програмних заходів і визначають структуру індикативного плану, відбирають за результатами моніторингу СЕР. Аналіз численних індикативних планів муніципальних утворень СНГ, окремих малих міст та АР регіонів України підтверджує їх головний недолік – надмірна кількість індикаторів цілі, багато з них функціонально залежать один від одного. Крім того, при виборі індикатора

необхідно мати офіційне підтвердження його значень: або це офіційний статистичний показник, або це показник, який затверджено відповідним управлінням районної держадміністрації. У більшості випадків рекомендується віддавати перевагу офіційній статистичній інформації, але в той же час районна влада може використовувати внутрішню звітність комунальних і госпрозрахункових підприємств, а також дані управління фінансів про хід виконання бюджету.

Отже, при визначенні очікуваних значень індикаторів цілі, що характеризують діяльність підприємств і бюджет району, необхідно консолідувати індикативні бюджетні плани державних, комунальних і госпрозрахункових підприємств, а також включити основні показники проекту бюджету району (рис. 2).

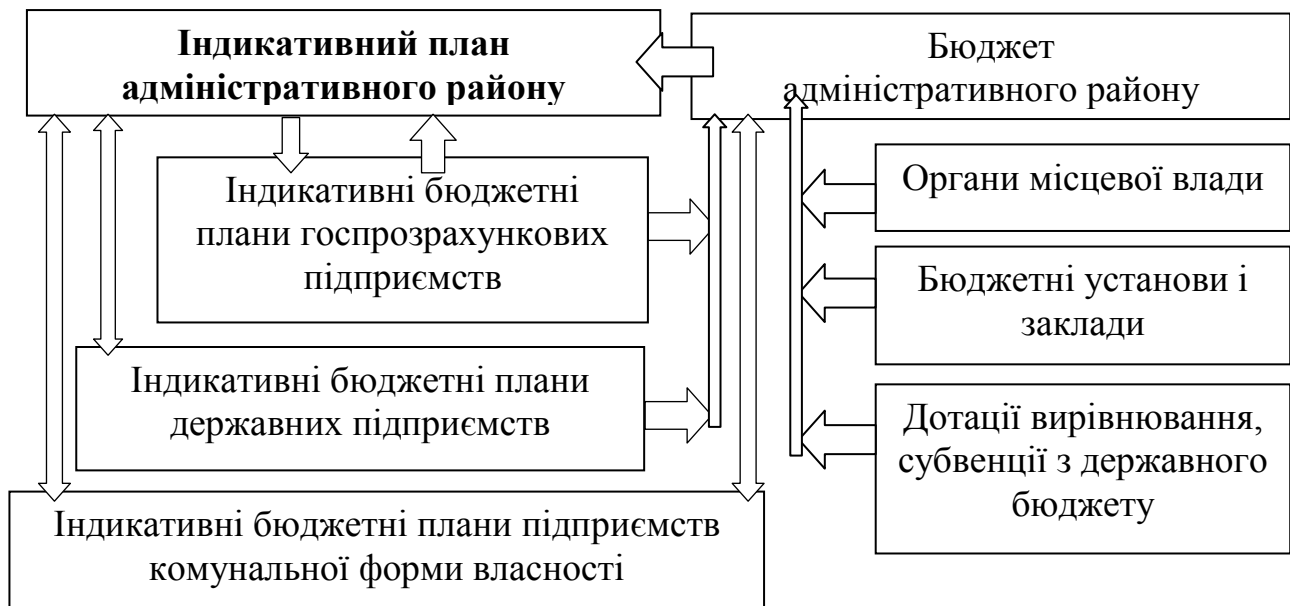

Рис. 2. Взаємозв'язок бюджетних планів підприємств і бюджету з індикативним планом СЕР АР

Індикативне планування забезпечує непряме регулювання діяльності суб'єктів господарської діяльності, націлюючи їх на розв'язання загальних пріоритетних проблем СЕР територіального утворення з максимальним використанням внутрішніх можливостей та ресурсів і переваг ДПП. У зв'язку з цим важливою є проблема вибору перспективних підприємств, які можуть зробити відчутний внесок у підвищення рівня економічного розвитку територіального утворення і, у свою чергу, бути зацікавленими у взаємовигідному ДПП.

Суб'єкт господарської діяльності, який залучено в плановий процес, зобов'язаний привести індикативний бюджетний план підприємства у відповідність з узагальненим індикативним планом СЕР району. Розробка такого бюджетного плану можлива тільки після затвердження стратегії підприємства, яка визначає цілі розвитку на середньострокову перспективу і оцінює ресурси, необхідні для досягнення поставлених цілей. Необхідно провести моніторинг основних показників фінансово-господарської діяльності, виділити найбільш значущі індикатори життєдіяльності, які повинні бути дискретно-безперервними, що дозволить отримувати прогностичні значення індикаторів на короткостроковому і середньостроковому часовому відрізку. Така сукупність індикаторів визначить структуру річного індикативного плану розвитку підприємства. Відмінною особливістю такої системи індикаторів є яскраво виражена кореляційна залежність між головними індикаторами і рештою сукупності. Наприклад, при розробці бюджетного плану виробничого підприємства, що випускає і реалізує свою продукцію, головним індикатором є показник доходу від реалізованої продукції. Беручи прогностичне помісячне значення індикатора як індикатора цілі, можна скласти бюджети виробництва, операційних, фінансових та інших доходів і витрат, визначити очікуваний прибуток підприємства, тобто індикатори, що характеризують обсяги виробництва і витрати підприємства, які функціонально залежать від очікуваного головного індикатора. Таким чином, при формуванні індикативного плану підприємства необхідно насамперед виділити лінійно незалежні індикатори цілі. Важливо відзначити, що наявність на підприємстві інформаційної системи, яка автоматизує основні напрями фінансово-господарської діяльності, дозволяє отримувати щоденну інформацію про доходи і витрати, що підвищить достовірність і якість моніторингу.

Індикативний план розвитку підприємства аналізуються в Раді з планування АР, яка дає висновок про доцільність включення індикативного плану до складу консолідованого індикативного плану. У разі позитивного рішення підприємство укладає договір про ДПП. В цьому випадку мається на

увазі можливість коригування головних індикаторів плану, незалежно від результатів прогнозу, виходячи з принципу балансу інтересів, тобто розробники консолідованого індикативного плану СЕР АТО можуть рекомендувати керівництву підприємства змінити деякі параметри індикативного плану, залишаючи за останніми право прийняти або відхилити пропозиції Ради.

Останнім часом мають місце тенденції зниження чисельності, а отже, і показників прибутковості малих і приватних підприємств України. Взаємовигідна співпраця влади і малого бізнесу в рамках формування і реалізації індикативного плану СЕР – це запорука економічної безпеки цих підприємств, можливість їх активної участі в інвестиційно-інноваційних проектах.

Таким чином, до основних завдань індикативного планування, які сформульовано в [6], слід додати:

розробку критеріїв відбору суб'єктів підприємницької діяльності для участі в плановому процесі;

формування системи індикаторів цілі, що характеризують фінансово-господарську діяльність і тенденції розвитку суб'єктів підприємницької діяльності – учасників планового процесу, у тому числі підприємств агропромислового комплексу.

Якість індикативного плану в першу чергу залежить від достовірності прогнозу значень індикаторів цілі. Для цього необхідно застосовувати і удосконалювати сучасні методи прогнозування, які ґрунтуються на застосуванні спеціальних інформаційних технологій. В роботі [10] розглянуто теоретико-методичні основи організації соціально-економічного прогнозування. Основним етапом прогнозування є вибір моделі і методів. Запропоновано використовувати моделі, які базуються на методі ковзної середньої з виділенням сезонної компоненти, модель авторегресії ковзного середнього Бокса-Дженкінса ARIMA, трьохпараметричну мультиплікативну модель Хольта-Уінтерса, що дозволило провести прогноз очікуваних значень індикаторів цілі на основі статистичних показників. Апробація моделей підтвердила достовірність результатів прогнозів.

Як приклад, на рисунку 3 представлено прогноз обсягів реалізованої промислової продукції по Харківській області на 2014 р., який побудовано на основі помісячних даних за 2008-2013 рр. [11].

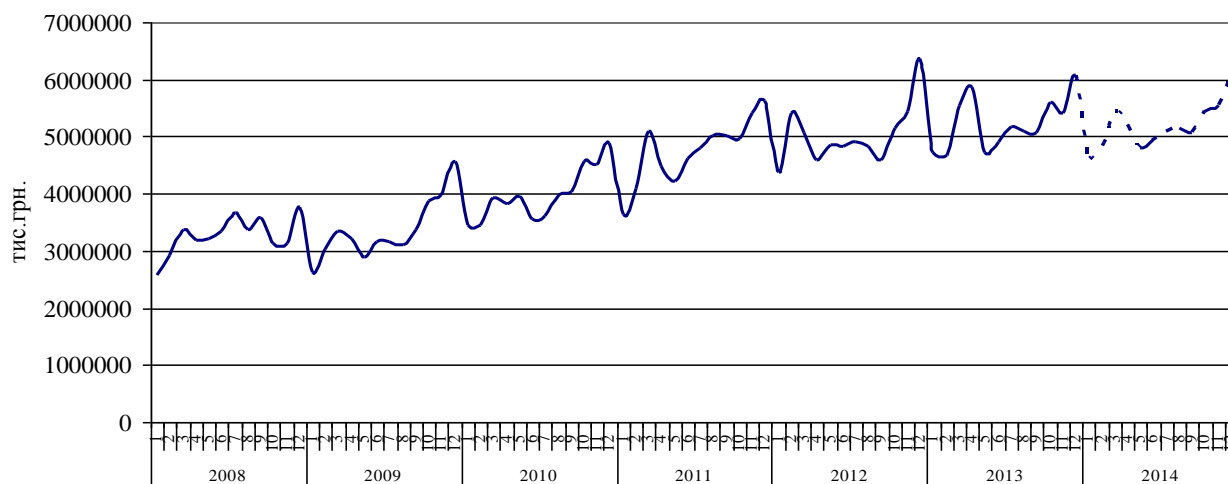

Рис. 3. Динаміка обсягів реалізованої промислової продукції по Харківській області та прогноз на 2014 р.

Застосовано модель, яку основано на використанні методу сезонної Х11-місячної декомпозиції. Порівняння фактичних показників за чотири місяці 2014 р. з результатами прогнозу підтвердило його достовірність (похибка не перевищила 10%). Очікуваний обсяг реалізованої промислової продукції на початок 2015 р. складе 62 184 млн. грн.

За результатами прогнозів запропоновано включити до індикативного плану СЕР АР групи індикаторів цілі, які характеризують економічний розвиток, аграрний сектор, розвиток малого бізнесу, ринок праці, соціальну напруженість, людський потенціал і благополуччя, бюджет району, розвиток житлово-комунального господарства, соціальний захист населення.

Без ефективного використання механізмів реалізації планів, вони так і залишаться документом про наміри. Аналіз регіональних стратегій дозволяє виділити основні напрями регулювання планових процесів: організаційний, фінансово-економічний, адміністративний, інституційний і нормативно-правовий, інформаційний [10]. Основними складовими організаційного механізму є: угода щодо регіонального розвитку; розробка державних, регіональних цільових та галузевих програм розвитку окремих територій та

сфер економічної діяльності; координація планів і програм АТО і регіону; формування щорічних програм СЕР; контроль процесів реалізації бюджету, планів і програм, їх коригування.

При розробці цільових програм АР необхідно включати програмні заходи, які сприяють взаємовигідній співпраці бізнесу і місцевої влади за підтримки населення району. Наприклад, у районі, який не має великих підприємств і перспектив розвитку великої промисловості, необхідно інтенсивно розвивати малий і середній бізнес, що сприятиме створенню нових робочих місць, збільшенню місцевих податків. У той же час, як свідчать статистичні показники, велика частина підприємств малого бізнесу є збитковими, що пов'язано не лише з економічними чинниками, але і низькою професійною підготовкою керівництва і працівників, а також з корупційною складовою фіскальних структур.

Аналіз цільових програми підтримки та розвитку малого і середнього підприємництва АР дозволив зробити ряд висновків. Основні заходи, які передбачені програмами, зводяться до вдосконалення процедури реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності і видачі документів дозвільного характеру. Але важливо не лише «відкрити» якомога більше малих підприємств, необхідно спрямувати їх діяльність на вирішення головних стратегічних завдань СЕР району. У програмах практично відсутні положення про залучення малого бізнесу в плановий процес СЕР, участь підприємців у великих проектах, які спрямовані на реформування і розвиток інфраструктури. Включення в програми положень про ДПП, гарантії, фінансовий захист і стимулювання діяльності підприємців сприятиме ефективної діяльності учасників планового процесу.

Фінансово-економічне забезпечення виконання плану буде здійснюватися за рахунок ефективної бюджетної, податкової та грошово-кредитної політики; державного бюджетного фінансування; доходів місцевих бюджетів; інвестиції в основної капітал; прямих іноземних інвестиції; власних коштів підприємств, організацій та установ; поширення ДПП; підтримки власного виробника

промислової продукції, надання фінансово-кредитної підтримки суб'єктам підприємницької діяльності; динамічного розвитку страхового і фондового ринку тощо.

До адміністративних механізмів відносяться: прямий контроль держави над монопольними ринками відповідно до антимонопольних законів, встановлення квот, митних зборів на імпорту або експорт продукції з метою захисту вітчизняних товаровиробників; введенням жорстких ставок акцизних податків, ліцензування; регулювання цін, зарплати, умов праці і екології, пряма фінансова підтримка підприємств, застосування державних замовлень, санкцій (неустойки, штрафи, пеня) тощо.

Інституційними інструментами активної взаємодії влади, бізнесу і соціальних суб'єктів при розробці і реалізації індикативних планів і програм СЕР повинні стати регіональні комітети економічних реформ, ради з планування, агентства і центри, різні фонди тощо. Сучасний етап розвитку суспільства характеризується зростанням ролі і значення науки в управлінні соціально-економічними процесами. Пріоритетним завданням науково-методичного і інформаційного супроводу планового процесу слід вважати розробку методології стратегічного індикативного планування, наукове обґрунтування промислової, інноваційної, інвестиційної та соціальної політики; моделювання і прогнозування тенденцій СЕР; організація регіональної системи підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації працівників органів державного управління і місцевого самоврядування; розвиток інформаційної системи регіонального моніторингу СЕР тощо.

Індикативний план АР можна розглядати як концентроване вираження думок фахівців, підприємців, представників місцевої влади і суспільства про можливість досягнення стратегічних і інших цілей СЕР на певні терміни. Але тільки фактичні підсумки виконання планових завдань є об'єктивним критерієм оцінки правильності і об'єктивності цих думок. В той же час помилки розробників планів і програм можуть негативно вплинути як на економіку, так і на соціальний розвиток АР. Тому, в процесі розробки і реалізації програм СЕР необхідно за

допомогою експертів постійно виявляти і аналізувати помилки методологічного характеру, що є не менш важливою проблемою, ніж сам процес планування.

Висновок. Індикативне планування є дієвим механізмом реалізації стратегічних цілей розвитку регіонів України, яке покликане вирішувати пріоритетні проблеми СЕР, сприяти зростанню рівня життя населення і ефективності регіонального управління. Індикативний план дає чіткі орієнтири досягнення цілей, є основою при розробці місцевого бюджету і програм СЕР. Ефективна інформаційна система моніторингу дозволяє контролювати динаміку індикаторів цілі практично у безперервному режимі, що дає можливість швидко реагувати на будь-які істотні відхилення від планових показників. Якість індикативного плану в першу чергу залежить від професійного рівня колективу розробників, активності зацікавлених учасників планового процесу (влада, бізнес, населення), що сприяє досягненню консенсусу інтересів усіх суб'єктів і підвищенню ефективності планування і управління. Підприємства – учасники планового процесу отримують можливість відстежувати хід виконання бюджетних планів в режимі реального часу, що підвищує ефективність менеджменту. Одночасно здійснюється контроль за виконанням прибуткової і витратної частини бюджету АР і фінансування цільових програм СЕР. Успіхи індикативного планування неможливі без ефективного використання організаційних, фінансово-економічних, адміністративних, інституційних і нормативно-правових, інформаційних механізмів реалізації індикативних планів регіонального СЕР.

Література.

1. Петров А.Н. Индикативное планирование: теория и пути совершенствования: Монография / [А.Н. Петров, Л.Г. Демидова, С.М. Климов, Г.З. Щербаковский, Н.Г. Ананов]. - СПб: Знание, 2000.- 96 с .
2. Псарев В.И. Методика формирования и анализа комплексных программ социально-экономического развития муниципальных образований / В.И. Псарёв, Т.В. Псарёва, Н.В. Сушенцева, И.А. Гончаров. Под общ. Ред. В.И.Псарёва, Н.В. Сушенцевой. - Новосибирск, 2010. - 511 с.

3. Лавлинский С.М. Модели индикативного планирования социально-экономического развития ресурсного региона /С.М. Лавлинский; Югорский научно-исслед. ин-т информ. технологий. – Новосибирск: Изд-во СО РАН, 2008. – 247 с.
4. Погребняк М. Індикативне планування як основа удосконалення системи державного регулювання економіки України // Ринкова трансформація економіки України: проблеми регулювання. Колективна монографія. / За ред. В.Ф. Беседіна, А.С. Музиченка.- К.: НДЕІ – 2005.- С.141-145
5. Сильвестров С. Экономическая политика развития и индикативное планирование / С. Сильвестров // Общество и экономика. – 2007. – № 11/12. – С. 119-137
6. Мордовцев О.С. Методологія територіального індикативного планування / О.С. Мордовцев // Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму. – Дніпропетровськ: ТОВ «Роял Принт», 2013. - №1 (6) – С. 223-226
7. Мордовцев О.С. Сутність та цілі індикативного планування соціально-економічного розвитку регіону/ О.С. Мордовцев// Вісник Чернігівського державного технологічного університету. – Чернігів: 2013. – №1 (64). – С 201-206.
8. Федоренко І А. Формування індикативного плану соціально-економічного розвитку / І.А.Федоренко, О.С. Мордовцев// Економіка та держава – Київ: 2013 – № 12. – С. 10 – 14.
9. Мордовцев О.С. Використання моделі інтегрального індикатора для оцінки рівня соціальної напруженості адміністративного району / О.А. Андренко, О.С. Мордовцев // Вісник НТУ «ХПІ». Збірник наукових праць. Тематичний випуск: Актуальні проблеми управління та фінансово-господарської діяльності підприємства. – Харків: НТУ «ХПІ», 2011. – № 62. – С. 3-8
10. Мордовцев А.С. Методология и практика социально-экономического прогнозирования / О.С. Мордовцев // Национальная и региональная экономика, государственное и местное управление: проблемы, исследования, перспективы сборник научных статей I-ой международной научно-практической конференции. Выпуск I / ООО «Лаборатория интеллекта». – Минск: «Энциклопедикс» 2013. – С 116-120
11. Економічне і соціальне становище Харківської області. Статистичний бюлетень / Головне управління статистики у Харківській області. – 2008-2014. Режим доступа: <http://kh.ukrstat.gov.ua>

References

1. Petrov A.N., Demidova L.G., Klimov S.M. and Shherbakovskij G.Z. (2000) *“Indikativnoe planirovanie: teorija i puti sovershenstvovanija”* [Indicative planning: theory and ways of improvement], SPb: Znanie, Russia, Sankt-Peterburg.
2. Psarev V.I. (2010) *“Metodika formirovanija i analiza kompleksnyh programm social'no-jekonomicheskogo razvitija municipal'nyh obrazovanij”* [Technique of formation and analysis of complex programs of social-economic development of municipalities], Russia, Novosibirsk.
3. Lavlynskyj S.M. (2008) *Modeli indikativnogo planirovanija social'no-jekonomicheskogo razvitija resursnogo regiona* [The indicative planning models of social and economic development of the resource region], Yzd-vo SO RAN, Novosybyrsk.
4. Pohrebniak M. (2005) “Indicative planning as a basis for improvement of the system of state regulation of economy of Ukraine”, *Rynkova transformatsiia ekonomiky Ukrainy: problemy rehuliuвання. Kolektyvna monohrafiia*, vol. 1, pp. 141-145.
5. Sil'vestrov S. (2007) “Economic development policy and indicative planning”, *Obshhestvo i jekonomika*, vol. 11/12, pp. 119-137.
6. Mordovtsev O.S. (2013) “Methodology of territorial indicative planning”, *Russia messenger of the international Nobel economic forum*, vol. 1 (6), pp. 223-229.
7. Mordovtsev O.S. (2013) “Essence and tasks of the indicative planning of socio-economic development of region”, *Visnyk Chernihivs'koho derzhavnoho tekhnolohichnoho universytetu*, vol. 1 (64), pp. 197-202.
8. Fedorenko I.A. and Mordovtsev O.S. (2013) “Formation of the indicative plan for regional social and economic development”, *Ekonomika ta derzhava*, vol. 12, pp. 10-14.
9. Andrenko O.A., Mordovtsev O.S. (2011) “Using a model of integral indicator to assess the level of social tension of the administrative region”, *Tematychnyj vypusk: Aktual'ni problemy upravlinnia ta finansovo-hospodars'koi diial'nosti pidpriemstva*, vol. 62, pp. 3-8.
10. Mordovtsev O.S. (2013) “Methodology and practice of social and economic forecast”, *Nacional'naja i regional'naja jekonomika, gosudarstvennoe i mestnoe upravlenie: problemy, issledovanija, perspektivy sbornik nauchnyh statej I-oj mezhdunarodnoj nauchno-prakticheskoy konferencii*, vol. 1, pp. 116-120.

11. The official site of Department of Statistics in Kharkiv region (2014), “The economic and social situation of the Kharkiv region. Statistical Bulletin”, available at: <http://kh.ukrstat.gov.ua> (Accessed 26 May 2014)